WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)
z dnia 13 grudnia 2007 r.*

W sprawie C-463/06

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Bundesgerichtshof (Niemcy) postanowieniem z dnia 26 września 2006 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 20 listopada 2006 r., w postępowaniu:

FBTO Schadeverzekeringen NV

przeciwko

Jackowi Odenbreitowi,

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: C.W.A. Timmermans, prezes izby, J. Makarczyk, P. Kūris, J.-C. Bonichot i C. Toader (sprawozdawca), sędziowie,

* Język postępowania: niemiecki.

rzecznik generalny: V. Trstenjak,
sekretarz: R. Grass,

uwzględniając procedurę pisemną,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu J. Odenbreita przez N. Meier-van Laak, Rechtsanwältin,

— w imieniu rządu niemieckiego przez A. Dittricha oraz M. Lummę, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu rządu włoskiego przez I.M. Braguglię, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez W. Ferrantego, avvocato dello Stato,

— w imieniu rządu polskiego przez E. Ośniecką-Tamecką, działającą w charakterze pełnomocnika,

— w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez W. Bogensbergera oraz A.M. Rouchaud-Joët, działających w charakterze pełnomocników,

podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 9 ust. 1 lit. b) i art. 11 ust. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 2001, L 12, str. 1).

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między Jackiem Odenbreitem, mającym miejsce zamieszkania w Niemczech, będącym ofiarą wypadku samochodowego, który miał miejsce w Niderlandach, a zakładem ubezpieczeń osoby odpowiedzialnej za jego spowodowanie, spółką z ograniczoną odpowiedzialnością FBTO Schadeverzekeringen NV (zwaną dalej „FBTO"), mającą siedzibę w Niderlandach.

Ramy prawne

Rozporządzenie nr 44/2001

3 Zgodnie z motywem 13 rozporządzenia nr 44/2001 „[w] sprawach dotyczących ubezpieczenia […] strona słabsza powinna być chroniona przez przepisy jurysdykcyjne dla niej bardziej korzystne niż przepisy ogólne".

4 Zasady jurysdykcyjne w sprawach dotyczących ubezpieczenia zostały określone w sekcji 3 rozdziału II rozporządzenia nr 44/2001, która obejmuje art. 8–14 tego rozporządzenia.

5 Artykuł 9 ust. 1 lit. a) i b) tego rozporządzenia przewiduje:

„1. Ubezpieczyciel mający miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego może być pozwany:

a) przed sądy państwa członkowskiego, w którym ma miejsce zamieszkania;

b) w innym państwie członkowskim w przypadku powództw ubezpieczającego, ubezpieczonego lub uposażonego z tytułu ubezpieczenia — przed sąd miejsca, w którym powód ma miejsce zamieszkania […]".

6 Artykuł 11 tego rozporządzenia stanowi:

„1. W odniesieniu do ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej ubezpieczyciel może być również pozwany przed sąd, w którym zawisło powództwo poszkodowanego przeciwko ubezpieczonemu, o ile jest to dopuszczalne według prawa tego sądu.

2. Przepisy art. 8, 9 i 10 mają zastosowanie do powództw wytoczonych przez poszkodowanego bezpośrednio przeciwko ubezpieczycielowi, jeżeli takie bezpośrednie powództwo jest dopuszczalne.

3. Jeżeli prawo właściwe dla takiego powództwa bezpośredniego przewiduje przypozwanie ubezpieczającego lub ubezpieczonego, to ten sam sąd ma jurysdykcję także wobec tych osób".

Dyrektywa 2000/26/WE

7 Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/26/WE z dnia 16 maja 2000 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do ubezpieczenia w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych, zmieniająca dyrektywy Rady 73/239/EWG i 88/357/EWG (Dz.U. L 181, str. 65), w brzmieniu nadanym jej przez dyrektywę Rady i Parlamentu Europejskiego 2005/14/WE z dnia 11 maja 2005 r. (Dz.U. L 149, str. 14, zwana dalej „dyrektywą 2000/26"), przewiduje w art. 3, zatytułowanym „Bezpośrednie prawo pozwania" [prawo do wytoczenia powództwa bezpośredniego]:

„Każde państwo członkowskie zapewnia, że stronom pokrzywdzonym, określonym w art. 1, w wypadkach w rozumieniu tego przepisu przysługuje bezpośrednie prawo pozwania [prawo do wytoczenia powództwa bezpośredniego przeciwko] zakładu-[owi] ubezpieczeń ubezpieczającego[mu] osobę odpowiedzialną w zakresie odpowiedzialności cywilnej".

8 Ponadto motyw 16a dyrektywy 2000/26 ma następujące brzmienie:

„Zgodnie z art. 11 ust. 2 w związku z art. 9 ust. 1 lit. b) rozporządzenia […] nr 44/2001 […] poszkodowany może wytoczyć powództwo sądowe przeciwko ubezpieczycielowi w zakresie odpowiedzialności cywilnej w państwie członkowskim, w którym ma on miejsce zamieszkania".

Postępowanie przed sądem krajowym i pytanie prejudycjalne

9 W dniu 28 grudnia 2003 r. J. Odenbreit uczestniczył, oprócz ubezpieczonego w FBTO, w wypadku drogowym, który miał miejsce w Niderlandach. Jako poszkodowany wytoczył powództwo bezpośrednie przeciwko ubezpieczycielowi przed Amtsgericht Aachen, sądem miejsca, w którym poszkodowany ma swoje miejsce zamieszkania, na podstawie art. 11 ust. 2 i art. 9 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 44/2001.

10 Postanowieniem z dnia 27 kwietnia 2005 r. sąd odrzucił powództwo jako niedopuszczalne ze względu na brak jurysdykcji sądów niemieckich do jego rozpoznania. J. Odenbreit wniósł odwołanie od tego postanowienia do Oberlandesgericht Köln. W wyroku częściowym z dnia 12 września 2005 r. sąd II instancji stwierdził, że sądy niemieckie mają jurysdykcję w przypadku powództwa z tytułu odpowiedzialności cywilnej, powołując się na te same przepisy rozporządzenia nr 44/2001.

11 Od tego wyroku wpłynęła do Bundesgerichtshof skarga rewizyjna wniesiona przez FBTO.

12 Jak wynika z postanowienia odsyłającego, wykładnia art. 11 ust. 2 i art. 9 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji w odniesieniu do powództw bezpośrednich wytaczanych przez osobę poszkodowaną przeciwko ubezpieczycielowi stanowi przedmiot kontrowersji w doktrynie niemieckiej.

13 Otóż dominuje przekonanie, że tego rodzaju powództwa bezpośrednie nie należą do zakresu spraw dotyczących ubezpieczenia w rozumieniu art. 8 i nast. rozporządzenia nr 44/2001, ponieważ w świetle niemieckiego prywatnego prawa międzynarodowego

podstawę prawa do wytoczenia powództwa przez ofiarę stanowi roszczenie deliktowe, a nie odpowiedzialność z tytułu umowy ubezpieczenia. Zgodnie z taką wykładnią art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia obejmuje jedynie sprawy dotyczące ubezpieczenia w węższym znaczeniu, a pojęcie „uposażonego z tytułu ubezpieczenia" występujące w tym przepisie nie obejmuje osoby poszkodowanej. W związku z tym poszkodowany nie może być stroną postępowania na podstawie art. 11 ust. 2 rozporządzenia. Temu stanowisku doktryny sprzeciwia się teza, zgodnie z którą na podstawie odesłania do art. 9 rozporządzenia nr 44/2001 w art. 11 ust. 2 tego rozporządzenia sąd miejsca, w którym poszkodowany ma miejsca zamieszkania, jest właściwy do rozpoznania powództwa bezpośredniego wytoczonego przez poszkodowanego przeciwko ubezpieczycielowi odpowiedzialności cywilnej.

14 Bundesgerichtshof podziela interpretację przedstawioną jako drugą. Jego zdaniem przeważające argumenty przemawiają za uznaniem, że osoby poszkodowane mogą powoływać się względem ubezpieczycieli na prawo wytoczenia przeciwko nim powództwa bezpośredniego przed sądem miejsca, w którym osoby poszkodowane mają miejsce zamieszkania.

15 Biorąc jednakże pod uwagę rozbieżności panujące w doktrynie w przedmiocie wykładni odnośnych przepisów rozporządzenia nr 44/2001, Bundesgerichtshof postanowił zawiesić postępowanie i przedłożyć Trybunałowi następujące pytanie prejudycjalne:

„Czy odesłanie w art. 11 ust. 2 rozporządzenia […] nr 44/2001 […] do art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia należy rozumieć w ten sposób, że poszkodowany może wytoczyć powództwo bezpośrednio przeciwko ubezpieczycielowi przed sądem państwa członkowskiego, w którym poszkodowany ma miejsce zamieszkania, o ile takie bezpośrednie powództwo jest dopuszczalne i ubezpieczyciel ma siedzibę na terytorium jednego z państw członkowskich?".

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

Uwagi przedstawione Trybunałowi

16 Pozwany w postępowaniu przed sądem krajowym, wszystkie państwa członkowskie, które przedstawiły uwagi przed Trybunałem, jak również Komisja twierdzą, że odesłanie w art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001 do art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia należy rozumieć w ten sposób, że poszkodowany może wytoczyć powództwo bezpośrednio przeciwko ubezpieczycielowi przed sądem państwa członkowskiego, w którym poszkodowany ma miejsce zamieszkania, o ile takie bezpośrednie powództwo jest dopuszczalne i ubezpieczyciel ma siedzibę na terytorium jednego z państw członkowskich.

17 Opierając się na wykładni językowej przepisów rozporządzenia nr 44/2001, rząd niemiecki i Komisja podnoszą, że w zakresie, w jakim odesłanie w art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001 powoduje zastosowanie całego uregulowania art. 9 tego rozporządzenia względem powództw wytaczanych przez poszkodowanych, nie jest konieczne, aby poszkodowany był wyraźnie wymieniony w artykule, do którego następuje odesłanie, ponieważ w przeciwnym wypadku odesłanie przez art. 11 byłoby zbyteczne. Powołując się również na wykładnię językową, rząd polski twierdzi natomiast, że ofiarę należy zakwalifikować jako „uposażonego z tytułu ubezpieczenia" w rozumieniu art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia. Rząd polski argumentuje, że gdy zawierana jest umowa ubezpieczenia, potencjalna ofiara, która otrzyma odszkodowanie w przypadku zajścia zdarzenia, ze względu na które zawarta została umowa ubezpieczenia, nie jest mianowicie znana. W związku z tym nie może ona zostać określona w tej umowie jako uposażony z tytułu ubezpieczenia.

18 Pozwany w postępowaniu przed sądem krajowym, wszystkie państwa członkowskie, które przedstawiły uwagi przed Trybunałem, jak również Komisja twierdzą, że u podstawy przepisów rozporządzenia nr 44/2001 regulujących jurysdykcję w sprawach dotyczących ubezpieczenia leży wymóg ochrony ekonomicznie słabszej strony, zasada interpretacyjna ustanowiona w motywie 13 rozporządzenia i potwierdzona w orzecznictwie Trybunału (zob. wyroki: z dnia 14 lipca 1983 r. w sprawie 201/82 Gerling Konzern Speziale Kreditversicherung i in., Rec. str. 2503, z dnia 13 lipca 2000 r. w sprawie C-412/98 Group Josi, Rec. str. I-5925, pkt 64, oraz z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie C-112/03 Société financière et industrielle du Peloux, Zb.Orz. str. I-3707, pkt 30). Cel art. 11 ust. 2 tego rozporządzenia polega zatem właśnie na rozciągnięciu na poszkodowanego uregulowania przewidzianego dla powoda w art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia.

19 W tym kontekście rząd niemiecki i Komisja podkreślają, że wprowadzenie tego przepisu do rozporządzenia nr 44/2001 odzwierciedla intencję prawodawcy wspólnotowego, który zgodnie z propozycją przedstawioną przez Komisję w odniesieniu do tego rozporządzenia pragnie przyznać osobom, które w sporach dotyczących ubezpieczenia mają słabszą pozycję, szerszą ochronę aniżeli ta, którą przewidywała Konwencja z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, str. 32; zwana dalej „konwencją brukselską").

20 W końcu pozwany w postępowaniu przed sądem krajowym, wszystkie państwa członkowskie, które przedstawiły uwagi przed Trybunałem, jak również Komisja podkreślają, że taką wykładnię potwierdza dyrektywa 2000/26, a w szczególności jej motyw 16a. Argumentują oni, że dodając ten motyw do dyrektywy po przyjęciu rozporządzenia nr 44/2001, prawodawca wspólnotowy nie sformułował wiążącej wytycznej dla wykładni przepisów tego rozporządzenia, lecz ważki argument, przemawiający za uznaniem jurysdykcji sądu miejsca, w którym ofiara ma miejsce zamieszkania.

Odpowiedź Trybunału

21 Tytułem wstępu należy przypomnieć, że sekcja 3 rozdziału II rozporządzenia nr 44/2001, która zwiera art. 8–14, ustanawia zasady jurysdykcyjne w sprawach dotyczących ubezpieczenia, które obowiązują obok zasad ustanowionych przez przepisy ogólne, zawarte w sekcji 1 tego samego rozdziału rozporządzenia.

22 Sekcja 3 zawiera szereg zasad jurysdykcyjnych dotyczących powództw przeciwko ubezpieczycielowi. Przewiduje ona w szczególności, że ubezpieczyciel, mający siedzibę na terytorium państwa członkowskiego, może zostać pozwany przed sądy państwa członkowskiego, w którym ma siedzibę [art. 9 ust. 1 lit. a)], przed sąd miejsca, w którym powód ma miejsce zamieszkania, jeżeli powództwo zostało wytoczone przez ubezpieczającego, ubezpieczonego lub uposażonego z tytułu ubezpieczenia [art. 9 ust. 1 lit. b)] i w końcu przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę, jeżeli chodzi o ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej bądź ubezpieczenie nieruchomości (art. 10).

23 Jeżeli chodzi o ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej, art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001 odsyła do tych zasad jurysdykcyjnych w odniesieniu do bezpośrednich powództw poszkodowanego przeciwko ubezpieczycielowi.

24 A zatem w celu udzielenia odpowiedzi na pytanie przedłożone przez sąd krajowy należy zdefiniować zakres odesłania w art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001 do art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia. W szczególności należy ustalić, czy odesłanie to należy interpretować w ten sposób, że przyznaje ono jurysdykcję do rozpatrzenia bezpośrednich powództw ofiar przeciwko ubezpieczycielowi jedynie sądom określonym w art. 9 ust. 1 lit. b), mianowicie sądom w miejscu, w którym miejsce

zamieszkania ma ubezpieczający, ubezpieczony i uposażony z tytułu ubezpieczenia, czy też, że odesłanie to pozwala stosować względem powództwa bezpośredniego ogólną zasadę właściwości sądu miejsca, w którym powód ma miejsce zamieszkania, ustanowioną w tym art. 9 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 44/2001.

25 W tym kontekście należy podnieść, że ten ostatni przepis nie ogranicza się do przyznania jurysdykcji sądom miejsca, w którym miejsce zamieszkania mają wymienione w nim osoby, lecz że, wręcz przeciwnie, ustanawia zasadę jurysdykcyjną właściwości sądu miejsca, w którym powód ma miejsce zamieszkania, przyznając jednocześnie tym określonym osobom możliwość pozwania ubezpieczyciela przed sąd miejsca, w którym mają one swoje miejsce zamieszkania.

26 Interpretowanie odesłania w art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001 do art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia w ten sposób, że umożliwia ono wytoczenie przez poszkodowanego powództwa jedynie przed sądami właściwymi zgodnie z art. 9 ust. 1 lit. b), to znaczy przed sądem miejsca zamieszkania ubezpieczającego, ubezpieczonego i uposażonego z tytułu ubezpieczenia, byłoby bezpośrednio niezgodne z brzmieniem tego art. 11 ust. 2. Odesłanie to prowadzi do rozszerzenia zakresu zastosowania tej zasady o kategorie powodów, którzy wytaczają powództwa przeciwko ubezpieczycielowi, innych niż ubezpieczający, ubezpieczony i uposażony z tytułu ubezpieczenia. Funkcją tego odesłania jest zatem dodanie do listy powodów wymienionych w art. 9 ust. 1 lit. b) rozporządzenia osób, które poniosły szkodę.

27 W ten sposób zastosowanie tej zasady względem poszkodowanego nie jest uzależnione od zakwalifikowania go jako „uposażonego" w rozumieniu art. 9 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 44/2001, ponieważ odesłanie do tego przepisu w art. 11 ust. 2 tego rozporządzenia umożliwia objęcie zasadą jurysdykcyjną również sporów innych niż te, w których powód należy do jednej z kategorii określonych w art. 9 ust. 1 lit. b).

28 Rozumowanie to znajduje również oparcie w teleologicznej wykładni przepisów stanowiących przedmiot sporu w postępowaniu przed sądem krajowym. Zgodnie z motywem 13 rozporządzenia nr 44/2001 motyw ten ma na celu zapewnienie stronie, która pod względem ekonomicznym jest najsłabszą stroną umowy, lepszej ochrony aniżeli ta, którą przyznają jej ogólne zasady jurysdykcyjne (zob. podobnie ww. wyroki: w sprawie Group Josi, pkt 64, w sprawie Société financière et industrielle du Peloux, pkt 40, oraz wyrok z dnia 26 maja 2005 r. w sprawie C-77/04 GIE Réunion européenne i in., Zb.Orz. str. I-4509, pkt 17). Odmówienie ofierze prawa do wytoczenia powództwa przed sądem miejsca, w którym ofiara ma miejsce zamieszkania, pozbawiałoby ją ochrony identycznej z tą, która została przyznana przez rozporządzenie innym podmiotom uznanym za słabe w sporach dotyczących ubezpieczenia, i w związku z tym byłoby sprzeczne z duchem rozporządzenia. Ponadto, jak słusznie podniosła Komisja, rozporządzenie nr 44/2001 wzmocniło tę ochronę w porównaniu z ochroną wynikającą ze stosowania konwencji brukselskiej.

29 Taką interpretację potwierdza brzmienie dyrektywy 2000/26 w sprawie ubezpieczenia w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych, w brzmieniu zmienionym po wejściu w życie rozporządzenia nr 44/2001 przez dyrektywę 2005/14. W dyrektywie tej prawodawca nie tylko przewidział, w art. 3, przyznanie ofierze — w porządkach prawnych państw członkowskich — prawa do wytoczenia powództwa bezpośredniego przeciwko zakładowi ubezpieczeń, lecz w motywie 16a bezpośrednio odwołał się do art. 9 ust. 1 lit. b) i art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001, w celu przywołania prawa poszkodowanego do wytoczenia powództwa przeciwko ubezpieczycielowi przed sądem miejsca, w którym poszkodowany ma miejsce zamieszkania.

30 W końcu jeżeli chodzi o konsekwencje kwalifikacji bezpośredniego powództwa poszkodowanego przeciwko ubezpieczycielowi, która, jak wynika z postanowienia odsyłającego, jest przedmiotem kontrowersji w prawie niemieckim, należy podnieść,

że zastosowanie zasady jurysdykcyjnej ustanowionej w art. 9 ust. 1 lit. b) rozporządzenia nr 44/2001 względem takiego powództwa nie jest wykluczone ze względu na to, że w prawie krajowym takie powództwo jest kwalifikowane jako powództwo realizujące roszczenie deliktowe, które opiera się na prawie spoza zakresu prawa zobowiązań. Charakter tego powództwa w świetle prawa krajowego nie ma bowiem żadnego znaczenia dla stosowania przepisów tego rozporządzenia, jako że te zasady jurysdykcyjne należą do sekcji, mianowicie sekcji 3 rozdziału II tego rozporządzenia, która dotyczy ogólnie spraw dotyczących ubezpieczenia i która różni się od sekcji dotyczącej jurysdykcji szczególnej w sprawach, których przedmiotem jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy albo czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu, mianowicie sekcji 2 tego samego rozdziału. Jedynym warunkiem, od którego spełnienia art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001 uzależnia stosowanie tej zasady jurysdykcyjnej, jest wymóg, aby takie bezpośrednie powództwo było dopuszczalne w świetle prawa krajowego.

31 W świetle całokształtu powyższych rozważań na przedłożone pytanie należy odpowiedzieć, że odesłanie w art. 11 ust. 2 rozporządzenia nr 44/2001 do art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia należy interpretować w ten sposób, że poszkodowany może wytoczyć powództwo bezpośrednio przeciwko ubezpieczycielowi przed sądem państwa członkowskiego, w którym poszkodowany ma miejsce zamieszkania, o ile takie bezpośrednie powództwo jest dopuszczalne i ubezpieczyciel ma siedzibę na terytorium jednego z państw członkowskich.

W przedmiocie kosztów

32 Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

Odesłanie w art. 11 ust. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych do art. 9 ust. 1 lit. b) tego rozporządzenia należy interpretować w ten sposób, że poszkodowany może wytoczyć powództwo bezpośrednio przeciwko ubezpieczycielowi przed sądem państwa członkowskiego, w którym poszkodowany ma miejsce zamieszkania, o ile takie bezpośrednie powództwo jest dopuszczalne i ubezpieczyciel ma siedzibę na terytorium jednego z państw członkowskich.

Podpisy